

“Sahîh” ve “Zayıf” Hadislerin Güncel Fonksiyonu Üzerine Bazı Düşünceler Işığında Sahîh Dışındaki Hadisleri Reddeden Fikre Eleştirel Bir Yaklaşım

A. Kadir EVGİN*

ABSTRACT (Same Thinks About the Current Function of Sahîh and Daîf Hadiths)

To day, like in the past, same persons have been claiming that only the sound/real (sahîh) hadith are belong to the Prophet. These persons, in the same way, have been doubting about the belonging the weak (daîf) hadiths to the prophet. But, according to us, these claims like formerly, aren't valid in the global world. These claims have been criticising with examples in this article.

Keywords: *The Prophet, Sahîh hadith, Daîf hadith, religion.*

Giriş

Sadece *sahîh* hadislerin kabul edilip, *zayıf* hadislerin hiçbir değer taşımadığı şeklindeki düşünce tarzı, geçmişte olduğu gibi, bugün de pek fazla geçerli olmayan bir düşünce tarzıdır. Bu makalede, günümüzdeki fonksiyonları tenkide açık bazı *sahîh* hadisler, buna karşılık toplumsal-ahlâkî fonksiyonu göz ardı edilemeyecek kadar önemli olan bazı *zayıf* hadisler örnek verilerek, yukarıdaki toptancı yaklaşım tarzı eleştirilmeye çalışılacaktır.

Makalemize böyle bir başlık koymamız, hadislerin ne şimdi ne de geçmişte toplumda hiçbir fonksiyona sahip olmadığı fikrini benimseyenler için, doğal olarak, anlamsız bulunabilecektir. İslam Tarihi'nin her döneminde olduğu gibi günümüzde de hadislerin değerini tartışma konusu yapanların varlığı, bu durumu kaçınılmaz kılmaktadır. Hadislerin değeri çerçevesinde başlangıçtan günümüze yapılan bu tartışmalar neticesinde ortaya çıkan görüşleri üç ana gruba ayırmak mümkündür:

1-Hadislerin/sünnet'in gerçekte Hz. Peygamberin sözleri olmayıp vefatından sonra, insanlar tarafından O'na izafeten uydurulmuş sözler olduklarını, dolayısıyla hiçbir değer taşımadıklarını savunan ve “inkarcı” olarak ad-

* *Yrd. Doç. Dr.*, K.S.Ü. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi.

landırılan grup¹. Bunlara göre İslam Dini'ne dair her türlü konu Kur'an'da mevcut olduğundan, hadislere gerek yoktur.

2-Hadislerin/sünnet'in İslam Hukukunda Kur'an'ı Kerim'den sonra ikinci müstakil kaynak olduğuna ittifak eden grup. Başta hadisçiler olmak üzere özellikle Ehl-i Sünnet'e mensup İslam alimleri bu görüştedir.²

3-İslam Dininin ana kaynağının Kur'an ve çok az sayıdaki sahih/gerçek hadisler olduğunu³, zayıf hadislerin ise Hz. Peygambere aidiyetlerindeki şüpheden dolayı, hiçbir surette kaynak değeri olmadığını savunan grup.⁴

Biz burada birinci gruptaki hadis inkarcılarını böyle bir kabule yönelten gerekçelerin neler olduğuna uzunca işaret ederek ya da onların görüşlerine karşı deliller sunarak tartışmaya katılmayıp, onlara yalnızca Hz. Peygamber'in İslam Dinindeki konumuna işaret eden bir ayet ve bir hadisi arz etmekle yetineceğiz. Bunlar *"Ey iman edenler! Allah'a, Peygamber'e ve sizden olan ulu'l-emr'e itaat ediniz. Eğer Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsanız bir şey hakkında çözümsüzlüğe düştüğünüzde, çözüm için Allah'a ve rasûle (Kur'an ve hadis'e/sünnet'e) müracaat edin. İşte böyle yapmanız en hayırlı ve en güzel çözüm(yolu)dür"*⁵ ayeti ile *"Bana itaat eden Allah'a itaat etmiş, bana isyan eden ise Allah'a isyan etmiş olur. Benim âmir tayin ettiğim kişiye itaat eden bana itaat etmiş olur, ona isyan eden de bana isyan etmiş gibidir"*⁶ hadisidir.

1 Bu fikri benimseyen gurup ve kişiler hakkında geniş bilgi için bkz: Kamil Çakır, **Hadis İnkarcıları**, Seba Yay., Ankara 1998, s. 78-131; Muhammed Tahir Hekim, **Sünnet'in Etrafındaki Şüpheler**, çev: Hüseyin Aslan, Pınar Yay., İstanbul 1985; Mustafa es-Sibâî, **es-Sünnetü ve Mekânettühâ fi't-Teşri'ül-İslâmî**, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1985, s. 143-186. Aynı fikrin günümüzdeki temsilcilerine, "Uydurulan Din ve İndirilen Din" adıyla yayınladıkları ve her bir konusu için geniş çaplı reddiyeler yazılabilecek mahiyette olan "Kuran Araştırmaları Grubu" adındaki bir oluşumu örnek verebiliriz. Zira onlara göre: "Hadissiz yalnız Kur'an'lı İslam baştan beri var olan İslam'dır. Bilakis hadisler, sonradan türemiş ve din diye yutturulmuşlardır"(Bkz: Kur'an Araştırmaları Grubu, **Uydurulan Din ve İndirilen Din**, Ozan Yayıncılık, İst. 2000, s. 65).

2 Ali Toksan, **Delil Olma Yönünden Sünnet**, Rey Yay., Kayseri 1994, s. 79.

3 Bu fikri benimseyenlere göre, peygamberimize aidiyetinde şüphe olmayan hadislerin sayısı 30'u geçmemektedir ve Ebû Hanîfe'ye göre de bu rakam 17'dir (Bkz: Yaşar Nuri Öztürk, **Cevap Veriyorum** (Gerçek Dini Arayanlarla Başbaşa), Yeni Boyut Yay., İst. 2001, s. 156-160; **Kur'an'daki İslam**, İst. 1995, s. 361).

4 Günümüzde de bu fikri benimsediği anlaşılan bazı ilim adamlarının değişik basın-yayın araçlarında sık sık "sahih hadis/sahih sünnet/gerçek sünnet'in dışındaki hadislerin hiçbir değeri haiz olmadıkları" yönündeki beyanlarına rastlamak mümkündür (Mesela bkz: Yaşar Nuri Öztürk, "Yeniden Yapılanmak Üstüne" adlı makale, Star gazetesi, 19.01.2003; "Nasıl Bayramlaşalım" adlı makale, aynı gazete, 06.12.2002). Hatta Öztürk: "Hz Muhammed, hayatı boyunca hiçbir sözünün kayda geçirilmesine müsaade etmemiş, birinci ve ikinci halifeler Ebû Bekir ve Ömer de aynı tavri korumuşlardır. Daha sonraki zamanlarda, ortalığı saran kavga ve karmaşa yüzünden aynı titizlik gösterilmemiş, siyasal çıkarların dine dayandırılması süreci hızlandığı için de Peygambere isnad edilerek binlerce yalan uydurulmuştur" diyerek bu tür hadislerle sarılanların Kur'an'daki İslam'ın dışında ikinci bir İslam peşinde olduklarına işaret etmektedir. (Bkz: **Yeniden Yapılanmak Kur'an'a Dönüş**, Yeni Boyut Yay., İst. 1996, s. 22-3).

5 4. Nisa 59.

6 Buhârî, **es-Sahih**, cihad 109 (IV,8); Müslim, **es-Sahih**, imâret, hadis no: 33 (II,1466).

Hadis inkarcılarının görmezlikten geldiği bu ve benzeri deliller kanaatimizce, İslam Dini'ni benimsemiş olanların, Hz. Peygamberin emir ve yasaklarının Allah'ın emir ve yasaklarıyla eşdeğer olduğu bilincinden hareketle, onun özellikle peygamberlik vasfıyla söylemiş olduğu sözlerini dikkate alma yükümlülüğüne girmiş olacaklarına açıkça işaret etmektedir. Ayrıca hadis literatüründe yer alıp uydurma olmadığı kesin olan yani hukûkî, itikâdî, amelî ve ahlâkî konulardaki problemlerin çözümünde delil olarak kullanılmış çok sayıda sahîh ve zayıf hadisin var olduğu fikrini benimseyen alimlerin, bu fikri benimsemeyenlere göre daha fazla olduğunu söylemek mümkündür.

Bizim bu konuya yaklaşımımız, hadisleri hayatın bölünmez bir parçasıymış gibi göstermek olmadığından, fonksiyonalist⁷ bir yaklaşım tarzı gibi değerlendirilmemelidir. Çünkü hadislerin tamamının evrensel nitelikte olup her dönemde belli fonksiyonları icra ettiklerini söylemek mümkün değildir. Mesela hukûkî yönü olan hadisler, geçmişte belli fonksiyonları icra etmişlerdir ama bugün her müslüman toplum kendi hukuk sistemini doğal olarak modern şartlara göre yeniden oluşturmak istediğinden, hukûkî boyutu olanların uygulama alanı daha ziyade ferdî planda olup toplumsal fonksiyonu hemen hemen yok gibidir.

Öte yandan akıl ve mantığa aykırılığı, İslam Dini'nin genel prensiplerine aykırılığı, tarihî olaylara aykırılığı, his, tecrübe ve müşahedeye aykırılığı gibi uydurma özelliği taşıyan rivayetleri bir kenara bırakırsak, hadis literatüründe yer alan hadislerin, Juynboll'un ifadesiyle, hukûkî ya da genel anlamda nebevî örnekliğinin tüm insânî aktiviteler için kılavuz ilke olarak seçildiği konularda bir kanıt veya kesin bir argüman olarak kullanılabilir olması normaldir. Bir hadisin hüccetliğini kabul etmek ise onu, imkanımız nispetinde kişisel bağlamda pratiğe aktarmakla yükümlü olduğumuz anlamına gelebilir.⁸

Böyle bir girişin ardından şimdi, hadislerin değeri çerçevesinde yapılan tartışmaların üçüncü grubuna ait fikirleri, eleştirel bağlamda ele alacağımızı belirterek, "*hadis müdafaası*" şeklinde de değerlendirilebilecek bir yaklaşım-la, konuya başlamak istiyoruz.

Sahih Hadis ve Örnekleri

Yaygın tanımıyla *sahih hadis*, adalet ve zapt sahibi ravilerin muttasıl bir isnadla rivayet ettikleri şâz ve illetli olmayan hadistir.⁹ Sahih hadis kavramı, hicri ikinci asırdan itibaren kullanılmakla birlikte, hadisin sahîh olabilmesi için gerekli şartları ilk defa ortaya koyan kişinin İmam Şafîî (öl:204) olduğu belirtilmektedir.¹⁰ Fakat Şafîî'nin ileri sürdüğü sahihlik şartları ağırlıklı ola-

7 Fonksiyonalizm (İşlevselcilik):Toplumu oluşturan unsurların her birinin kendine özgü bir işleyişinin olduğunu, bütün bu unsurların karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde işlev gördüğü için hiçbir unsurun yalnız başına bütünü belirleyici bir özelliğe sahip olmadığını kabul eden yaklaşım. (Bkz: Ömer Demir-Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ağaç Yay., İst. 1992, s. 188-9)

8 Juynboll, Gautier Herald A, *Modern Mısırda Hadis Tartışmaları*, çev: Salih Özer, Ankara Okulu Yay., Ankara 2000, s. 19.

9 Talat Koçyiğit, *Hadis İstihlaları*, AÜİF Yay., Ankara 1985, s. 383.

10 Bkz: Ahmet Yücel, *Hadis İstihlalarının Doğuşu ve Gelişimi*, İFAV, İst. 1996, s. 158.

rak isnada yönelik olduğu için, Hadis İlmî geleneğinde bir hadisin sıhhatini belirlerken metne yani Hz. Peygamber'in sözlerinin muhtevasına gereken önem verilmemiştir. Muhteva daha ziyade *ehl-i rey* tarafından dikkate alınmış ve bu da genellikle fikhî konulardaki hadislerde tezahür etmiştir.¹¹ Burada hadislerin değerlendirilmesiyle ilgili şu tarihi sürece de işaret etmek gerekmektedir: Tedvîn ve tasnif döneminde metin/muhteva'dan ziyade sened tenkidi yapıldığı için, müslümanların çoğunluğu tarafından İslam Dini'nin Kur'an'dan sonraki ikinci ana kaynağı olarak kabul edilen Buhârî (öl:256)'nin *es-Sahih*'inde bile mevzû olduğu tespit edilen hadisler mevcuttur.¹² Bu mevcûdiyeti yok saymak nasıl ki akl-ı selim ile bağdaşmazsa, Buhârî ve diğer önemli hadis kitaplarının tümündeki hadisleri yok saymanın da akl-ı selim ile bağdaşmayacağı ortadadır.

Bu durumda diğer bir çok kaynakta da belirtildiği gibi¹³ sahîh'lik ve zayıflık sebepleri izafidir. Bu da hadisleri istediği şekilde değerlendirmek isteyenlerin yolunu açmıştır. Öyle ise, hadisleri değerlendirirken günümüzdeki fonksiyonlarını da dikkate almak, onlardan azami ölçüde istifade etmek bakımından, önemli bir yaklaşım tarzı kabul edilebilir. Bu noktadan hareketle, sahîh kavramından neyi kastettiklerini tam olarak açıklamaksızın, sadece sahîh/gerçek hadislere itibar edilmesi gerektiğini savunanlara, böyle bir top-tancı yaklaşım tarzının mahsurlarını bazı örneklerle sunmak istiyoruz.

Sahîh hadis örneği olarak zikredilen¹⁴ ve İbni Ömer(öl:73)'den rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamberin *husûsî surette hazırlanmış atlar arasında Hayfa'dan (başlayıp) sonu Seniyyetü'l-Veda olan bir yarış, husûsî surette hazırlanmamış atlar arasında da Seniyye'den Benû Züreyk Mescidi'ne kadar bir yarış tertip ettiği* belirtilmektedir.¹⁵ Hadis tekniği bakımından sahîh olan bu hadis'ten Hz. Peygamberin özel olarak beslenmiş atlar arasında ve normal atlar arasında yarışlar tertip ettiği anlaşılmaktadır. Bugün: "Biz sadece sahîh hadisle amel ederiz" fikrini benimseyenlerin acaba kaçının at yarışlarını takip ediyor olduğu, herhangi bir jokey kulübüne üye olup olmadığı, bundan da önemlisi hiç ata binip binmediğine cevap arayan sorular akla hemen gelebilecek kaçınılmaz sorulardır. Sormaktan kendimizi alamayacağımız bu sorulara olumlu cevap verilmesi durumunda, onların, inandıkları şeyin gereğini ifa eden sorumlu insanlar olduklarını söylemekten de elbette kendimizi alamayacağımızı belirtmek durumundayız.

Yine sahîh hadis örneği olarak zikredilen¹⁶ ve isnadı Ebu'l-Yemân Hakem b. Nâfi (öl:221), Şuayb (öl:118), Ez-Zührî (öl:124), Ebû Seleme b. Abdîrahmân b. Avf (öl:94) ve Hassân b. Sâbit (öl:44)'ten oluşan rivayette Hz.

11 M. Hayri Kırbasoğlu, **Alternatif Hadis Metodolojisi**, Kitâbiyât, Ankara 2002, s. 110.

12 Bu tespitlere örnek olarak bkz: M. Hayri Kırbasoğlu, **İslam Düşüncesinde Hadis Metodolojisi**, Ankara Okulu Yay., Ankara 1999, s. 268-276.

13 Talat Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, s. 384; Selahattin Polat, **Hadis Araştırmaları -Tarih, Usûl, Tenkid, Yorum-**, İnsan yay., İst. 1997,, s. 114.

14 Bkz: Abdullah Aydınlı, **Hadis İstılahları Sözlüğü**, Timaş Yay., İst 1987, s. 134.

15 Buhârî, salat 41 (I,55); Müslim, imâret, hadis no: 95 (II,1491).

16 Mücteba Uğur, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, T.D.V. Yay., Ankara 1992, s. 341.

Peygamber'in Hassân b. Sâbit'e kendisini ve müslümanları şiir söyleyerek müdafaa etmesini söylediği ve ona Cebrail'in destek olması için dua ettiği¹⁷ belirtilmektedir. Hadisin, kendisine aykırı başka herhangi bir metin bulunmadığı ve isnadındaki ravilerin adalet ve zapt sahibi raviler oldukları için sahih kabul edildiği belirtilmektedir.¹⁸ Teknolojik gelişmelerin hatta kimyasal savaşların gündemde olduğu çağımızda, "Sadece sahih hadisle amel ederiz" diyenlere göre de, düşmana karşı herhalde şiir söyleyerek savunmaya geçmek makul bir tutum olmasa gerektir. Şiir söylemek, marş söylemek belki insanları cesaretlendirebilir ama gerekli teknolojiden yoksun olarak düşmanların karşısında şiir'in hiçbir faydasının olamayacağı, tecrübe edilmeye gerek bırakmayacak kadar açık bir durumdur.

Yine teknik bakımdan sahih kabul edilen hadis örneklerinden¹⁹ biri de şu şekildedir: "*Erkeklerin saflarının en hayırlısı ilk saf, kadınların saflarının en hayırlısı son saftır*"²⁰. Haberleşme ağının son derece yaygın ve süratli olduğu günümüzde, sadece sahih hadisle amel edileceği fikrini savunan kişiye, hiç tanımadığı bir kimse, İslam Dini hakkında araştırmalar yaptığını fakat bu hadis'in zihninde bazı soru işaretleri oluşturduğunu, bu konuda kendisinden çözüm önerileri istediğini ifade eden bir elektronik posta gönderse, nasıl cevap alacağı merak konusudur. Ama kanaatimiz odur ki burada da, kitabına aldığı hadislerin tamamının zayıf belki de uydurma olduğunu söyleyeceği İbn Mâce (öl:273) ona yardımcı olacaktır. Çünkü İbn Mâce hadiste geçen şerr kelimesinden maksadın "sevap bakımından en az ve en çok" anlamında algılanması gerektiğini vurgulamaktadır.²¹ Fakat bu da, bütün erkeklerin ön safa geçmek için ileriye atılmaları neticesinde hoş olmayan görüntüler meydana gelmesine, aynı şekilde kadınların ön saftan geri çekilmeleri neticesinde bu safın istenmeyen saf konumuna düşmesine vesile olacağından, tartışmaya açık bir yorum olarak kabul edilebilir.

Bir başka sahih hadis örneği de "*Halifeler Kureyş Kabilesindedir*"²² hadisidir. Ebû Hanife (öl:150), Şafîî (öl:204), Ahmed b. Hanbel (öl:241), Ebu'l-Hasan el-Eş'arî (öl:324), Ebû Mansur Mâturîdî (öl:333), Abdulkâhîr el-Bağdâdî (öl:429), Ebu'l-Hasan el-Mâverdî (öl:450), İbn Hazm (öl:456), Gazâlî (öl:505), Neseî (öl:508), Şehristânî (öl:548) gibi önde gelen İslam alimlerinin bu hadisin hükmünce amel etmek gerektiği konusunda hemfikir oldukları belirtilmektedir.²³ Aynı şekilde İbn Haldun da halifenin Kureyş Kabile-

17 Buhârî, salat 68 (I,116); bed'u'l-halk 6 (IV,79); Müslim, fedâilü's-sahâbe, hadis no: 151,152 (II,1933-4).

18 Uğur, A.g.e., s. 341-2.

19 Kettânî, Muhammed b. Ca'fer, *Nazmu'l-Mütenâsir mine'l-Hadisi'l-Mütevâtir*, Beyrut 1980, s. 56.

20 Müslim, salat, hadis no:132 (I,326); Ebû Davud, *es-Sünen*, salat 97 (I,438); Tirmizî, *es-Sünen*, salat 52 (I,435-6); Nesâî, *es-Sünen*, imâmet 32 (II,93-4); İbn Mâce, *es-Sünen*, ikâmetü's-salat 52 (I,319).

21 İbn Mâce, ikâmetü's-salat 52 (I,319).

22 Bu ifade değişik kaynaklarda yer almaktadır. Mesela bkz: Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III,129,183; IV,421.

23 Bkz: Mehmed Said Hatiboğlu, "İslamda İlk Siyasi Kavmiyetçilik Hilafetin Kureyşliliği Meselesi", *AÜİF. Dergisi*, Sayı XXIII, s.172-180.

sinden olması hususunda alimlerin çoğunluğunun ısrar ettiğini ve müslümanların işlerini görmekten aciz olsalar da Kureyşlinin imametini caiz saydıklarını belirtmektedir.²⁴ Hilafet makamının mevcut olmadığı günümüzde, Kureyş Kabilesinin herhangi bir ferдинin bulunup bulunmadığı, bulunsa bile böyle bir makama oturmayı kabul edip etmeyeceği sorularına “sadece sahih hadisle amel”i savunanların verecekleri cevap yine merak uyandırıcı konular arasında yer almaktadır.

Zayıf Hadis ve Örnekleri

Hadis literatüründe, sahih ve hasen hadislerin derecesine ulaşamayan hadislere “*zayıf hadis*”ler denilmektedir.²⁵ Zayıf hadisle amel konusu, özellikle İslam Hukuku alimlerini oldukça meşgul eden konulardan biri olmuştur. Zira yukarıda vurguladığımız gibi, sınırlı sayıdaki sahih hadislerin varlığı, bu meşguliyetin en önemli gerekçesi olarak ileri sürülebilir. Sonuçta bu hususta gerek İslam Hukuku alimleri gerekse diğer İslâmi bilimlerde ün yapmış olan alimler arasında değişik görüşler ortaya çıkmış ve bunlar gerekçeyle birlikte açıklanmıştır.²⁶

Ahmed Naim’in zayıf hadislerle ilgili şu değerlendirmesi dikkat çekicidir: “Falan hadis zayıftır, sözü o hadisin gerçekte yalan olduğu anlamına gelmeyip, sadece senesinde sahih’lik için aranan şartlar bulunmamaktadır, manasınadır. Çünkü yalancının da doğru söylemesi, çok hata eden bir kimsenin de bazen isabet etmesi tamamen imkansız değildir”.²⁷ Bu durumda diğer bir çok kaynakta da belirtildiği gibi²⁸ sahih’lik ve zayıflık sebepleri izafidir. Bu da, hadisleri değerlendirirken günümüzdeki fonksiyonlarını da dikkate almak, onlardan azami ölçüde istifade etmek bakımından, önemli bir yaklaşım tarzı kabul edilebilir.

Biz burada da, zayıf hadislerin tamamını işe yaramaz malzeme yığını kabul edenlere, durumun bütünüyle öyle olmadığını bazı tespitlerle arz ederek, zayıf kabul edilen hadislerden bazılarının günümüzdeki toplumsal-ahlâkî fonksiyonlarına işaret etmek istiyoruz. Elbette ki amelî, itikâdî ve hukûkî konulardaki zayıf hadislerle temkinle yaklaşmak gerekir. Fakat hiçbir ayırım yapmaksızın, zayıf hadislerin tamamına karşı menfi tavrı içinde olmanın da bilimsel bir davranış tarzı olmadığını belirtmek gerekir. Şimdi bu durumu örneklerle açıklamak istiyoruz:

Zayıf hadis örneği olarak zikredilen²⁹ bir rivayet şu şekildedir: “İbn Cafer ölünce, Hz. Peygamber kendi ailesine dönerek şöyle buyurmuştur: “*Cafer’in akrabası cenazelerinin işiyle meşguller. Onlara yemek yapın*”³⁰. İsnadındaki

24 İbn Haldun, **Mukaddime**, çev: Zâkir Kadiri Ugan, M.E.B., Yay., İst. 1989, s. II,491.

25 es-Suyûtî, Celaleddin, **Tedrib’ur-Râvî Şerhu Takrîb’i-Nevevî**, Mısır 1307, s. 59.

26 Bu konuda geniş bilgi için bkz: Selahattin Polat, **Hadis Araştırmaları**, s. 118-128.

27 Ahmed Naim, **Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi**, D.İ.B. Yay., Ankara 1970, s. I,209-10.

28 Talat Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, s. 384; Selahattin Polat, **Hadis Araştırmaları**, s. 114.

29 Aydınli, A.g.e., s.163.

30 İbn Mâce, cenâiz 59 (I,514).

Ümmü İsa'nın³¹ ismi açıkça zikredilmediği için, hadisin zayıf kabul edildiği belirtilmektedir.³² Oysa bu hadiste Hz. Peygamberin istediği şey, dünyanın her tarafında yaşayan toplumların rahatlıkla kabul ettiği/edebileceği niteliktedir: "Cenaze sahibinin acısını paylaşmak ve en acı gününde ona yardımcı olmak". Mesela Türk insanının önemli geleneklerinden biri olan, cenaze evini yas yeri kabul edip komşu ve akrabaların yemek hazırlayarak o eve baş sağlığına gitmeleri, bu hadiste en güzel şekilde ifadesini bulmaktadır. İnsanlar arasındaki yardımlaşma ve paylaşma duygusunu pekiştiren bir geleneği, zayıf bir hadisin gereğidir diyerek görmezlikten gelmek, içinde yaşanan toplumun değerlerine vukûfiyetin derecesini göstermesi bakımından, dikkat çekici bir davranış olacaktır.

"*Hayra delalet eden, onu işlemiş gibidir*"³³ hadisi de bu hususa başka bir örnektir. Tirmizî bu hadisi, zayıf hadisin bir türü sayılan "*garîb*" olarak değerlendirmektedir. Fakat hadisten çıkarılacak mesaj, hadisin zayıflığı ileri sürülerek göz ardı edilebilecek türden değildir. Zayıf hadislerin hiçbir kaymeti haiz olmadığı fikrini benimseyenler dahil herkesin insanları, insanlığın yararına çalışmaya teşvik ettikleri, toplumda sürekli gözlemlenen bir olgudur. Bugün dünyanın her tarafında hangi sahada olursa olsun, insanlığın faydasına çalışanlar değişik ödüllerle teşvik ve taltif edilmektedir. Bunlara bir de Hz. Peygamberin iltifatının eklenmesi, herhalde araştırmacıyı ve insanlığın geleceği için çabalayan birini daha da kaçılayacaktır.

"*Başkasının kusurunu teşhir etmek istediğinde, kendi kusurunu hatırla*"³⁴ Bu hadis, önemli bir hadis kitabında değil de bir tarih kitabında yer aldığı için hemen zayıf addedilebilecek türden olmasına rağmen, otokontrolü telkin açısından kayda değer bir hadistir. Belki de yaratılışları gereği olsa gerek, insanların en az tahammül edebilecekleri hususlardan biri de empati, yani insanın kendisini başkasının yerine koyabilmesidir. İşte bu hadiste ifadesini bulan davranış örneği, eskiden olduğu gibi, günümüz dünyasında da ahlâkî açıdan insanoğlunun en çok dikkat etmesi gereken davranışların başında gelmektedir. Çünkü bu davranış, kişilerin davranışlarının adeta uzaydan takip edildiği çağımızda, insanın kendini kontrol etmesini zorunlu kılmaktadır. Öyle ise zayıf olduğunu ileri sürerek bu hadisin gereğini ifadan kendimizi hariç tutmamız mümkün değildir, diyebiliriz..

Aynı şekilde "*Aranızda selâmı (güveni) yayınız*"³⁵ hadisi de tezimizi destekler mahiyetteki başka bir hadistir. Aclûnî (öl:1162)'nin tespitlerine göre

31 Ümmü İsa el-Huzâiyye (el-Cezzâr da denilmektedir)'nin Ümmü Avn bt. Ca'fer b. Ebî Tâlib'den hadis rivayet ettiği, kendisinden de Abdullah b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm'ın rivayette bulunduğu fakat hadis rivayeti bakımından durumunun bilinmediğine (meçhûlül-hâl) işaret edilmektedir. (Bkz: İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbut-Tehzîb*, Beyrut 1993, s. VI, 631).

32 İbn Mâce, cenâiz 59 (I,514).

33 Tirmizî, ilim 14 (V41)

34 Aclûnî bu rivayetin, Râfîf tarafından *Tarih-i Kazvin* adlı eserde İbn Abbâs yoluyla rivayet edildiğini belirtmektedir. Bkz: Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzilü'l-İlbâs an Mâ İstehera Mine'l-Ehâdisi Alâ Elsineti'n-Nâs*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1988, I-II, s. I,78.

35 Hadisin tamamı şu şekildedir: "Beni yaşatmak elinde olan Allah'a yemin olsun ki iman

zayıf olan³⁶ bu hadisle özellikle küreselleşen dünyada her toplum kesiminin muhtaç olduğu güven'e önemli bir vurgu vardır. Çünkü günümüzde insanların çevresi, eskiden olduğu gibi sadece yaşadığı evi, köyü, mahallesi, ilçesi, il'i bölgesi veya ülkesiyle sınırlı değildir. Bu gün bu sınırlar çok hızlı bir şekilde genişleyebilmektedir. Dolayısıyla insanın dünya ile iletişim bağları çoğaldığı ölçüde, irtibatlı olduğu insanların veya birlikte yaşamak durumunda olduğu insanların sayısı da çoğalmaktadır. İnsanın çevresiyle iyi ilişkiler kurabilmesinin temel şartı da karşılıklı güven duygusudur. Hz. Peygamber de karşılıklı güvene dînî bir boyut kazandırarak onun cennete girme vesilelerinden biri olduğuna işaret etmiştir. Böyle bir sözü Hz. Peygambere layık görmemek gerçekten düşündürücü bir yaklaşım tarzı olsa gerektir. Yine aynı konumda olan: "*Bizi aldatan bizden değildir*"³⁷ hadisi için de benzer şeyleri söylemek mümkündür.

"*İlim öğrenmek, her müslümana farzdır(zorunludur)*"³⁸ Bu hadisin, isnadında yer alan Hafs b. Süleyman (öl:180)'dan dolayı zayıf olduğu³⁹, Celaleddin es-Suyûfî (öl:911)'nin de bunu zayıf hadisler arasında saydığı belirtilmektedir.⁴⁰ Halbuki ihtiva ettiği anlam, zayıf hadisi reddedenlerin bile gereğine boyun eğeceği türdendir. Ashında ilim öğrenmek, başka bir ifadeyle cehaletten kurtulmak sadece müslümanlara değil bütün insanlara farzdır. Gelişen dünyamızda her ferd, topluma ayak uydurabilmek için gelişmeleri takip etmek, gerekli bilimsel alt yapıya sahip olmak zorundadır. Şüphesiz bu anlamdaki sözler, peygamberimizden önceki tarihlerde de söylenmiş olabilir. Çünkü insanlığın kurtuluşu, cehaletten kurtulmakla mümkündür. Peygamberimiz de bu hususun altını tekrar çizmiştir. Bu rivayeti zayıf olduğu gerekçesiyle tasfiye etmek, hem Kur'an'ın ilk emriyle hem de ilimle ilerleyen dünya gerçekleriyle çelişkiye düşmek anlamına gelebilir.

Son örneğimiz "*Alimler Peygamberlerin varisleridir*"⁴¹ hadisidir. Buhârî, bu konuyla ilgili hadis bulamadığı için aynı ifadeyi bâb başlığında zikretmiştir.⁴² Tirmizî'ye göre ise isnadı muttasıl olmadığı için zayıftır.⁴³ Hz. Peygamberin ilme ve alime verdiği değeri açıkça ortaya koyan bu hadisin, zayıf kabul edilmesine rağmen, sadece sahih hadisle amel fikrini benimseyenler tarafından da dikkate alınacağı kanaatindeyiz. Çünkü Hz. Peygamberin bu yön-

etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Birbirinizi sevmenize vesile olacak şeyi size söyleyeyim mi? Aranızda selâmı (barışı, sulhu, güveni) yayınız". Bkz: Müslim, iman, hadis no: 93 (I,73); Tirmizî, isti'zan 1(V,52); İbn Mâce, edeb 11(II,1271-8).

36 Aclûnî, A.g.e., I,138; II,43.

37 Aclûnî bu hadisin zayıf olduğunu belirtmektedir. Bkz:II,266-7.

38 İbn Mâce, mukaddime 17 (I,81).

39 Hakkında *metrûkü'l-hadis, leyse bi sikatin, daifü'l-hadis, lâ yuktebu hadîsuhü* gibi cerh ifadelerinin varlığına işaret edilmektedir. Bkz: İbn Hacer, **Tehzîbut-Tehzîb**, s. 1,558-9.

40 İbn Mâce, mukaddime 17 (I,81).

41 Hadisin tamamı için bkz: Ebû Davud, ilim 1 (IV,58); Tirmizî, ilim 19 (V,48-9); İbn Mâce, mukaddime 17 (I,81). Öte yandan Aclûnî, bu hadisin sahih olduğunu belirtmektedir. Bkz: Aclûnî, A.g.e., s. II,64.

42 Buhârî, ilim 10 (I,25).

43 Tirmizî, ilim 19 (V,48-9).

deki diğer hadisleri de göz önüne alındığında⁴⁴ cehalet'in ne derece istenmeyen bir vasıf olduğu ortada olan bir gerçektir. Dolayısıyla ilimden behresi olan herkes bu sözlerinden dolayı Hz. Peygamberin önemini daha iyi anlayacaktır. Çünkü bilgi ve teknoloji çağı olarak tasvir edilen günümüzde cahiller ve cehalet itibar görmemektedir. Şu halde muasır medeniyetler içinde ve küreselleşen dünyada saygın bir yere sahip olmak istiyorsak, Hz. Peygamberin bu sözünü ve insanlığın lehine olan diğer söylemlerini gözardı etmeden, daima çalışmak ve bilgi üretmek zorundayız.

Verdiğimiz bu örnekleri çoğaltarak daha detaylı çalışmalar yapmak elbette mümkündür. Fakat bunlar da yukarıdan beri arzutmeye çalıştığımız fikrimizi yeterince delillendirecek miktardadır kanaatindeyiz.

Sonuç Yerine

Değişik toplumların kültürlerinin aynı potada eritilmesi suretiyle oluşturulmaya çalışılan küresel kültürün içine milli örf, adet ve geleneklerimize ilaveten diğer toplumların da kabulde zorlanmayacağı ve kaynağı Hz. Peygamber olan ahlâkî ve insânî değerlerimizle girmeye hazır olmanın kazandıracaklarının, kaybettireceklerinden daha çok olacağını söylemek mümkündür.

Toplumları ayakta tutan en önemli unsurlardan biri olan kültür'ün başta gelen belirleyicilerinden biri de din'dir. Binaenaleyh İslam Dini'ni sadece Kur'an'daki ayetlerden müteşekkil saymak, dînî konularda cevap veremeyeceğimiz bir çok soru olduğu anlamına gelebilir. Çünkü gerek sahih gerek zayıf hadislerde ifadesini bulan ve namazların kılınış şekli, hacc ibadetinin ifa şekli, zekat miktarları, kadının halası ve teyzesi ile aynı nikah altında birleştirilemeyeceği gibi bir çok dînî ve dünyevî boyutu olan konu mevcuttur. İnsanoğlu da spesifik ya da küresel boyutu olan herhangi bir problem karşısında genellikle tarihine müracaat ederek hal çaresi aramaya koyulur. Bu yüzden sosyal bir varlık olan insan, daima geçmişten gelen değerlerini korumanın sorumluluğunu hisseder. İnsandaki bu psiko-sosyal temelli hissi yok saymak ne derece doğru ise, İslam Dini'ni sadece Kur'an ve yok denecek kadar az olduğu iddia edilen sahîh hadislerden ibaret saymak da o derece doğru olur. Kaldı ki bu fikri benimsemiş görünenlerin bile zaman zaman iddialarının arkasında pek fazla duramadıklarını tespit etmek mümkündür.⁴⁵

Makalemizde özellikle ahlâkî ve toplumsal boyutu olan sahîh ve zayıf hadisler üzerinde durduk. Zira bugün hiç kimsenin itikadı, hangi ibadetleri ne şekilde yaptığı diğer insanları çok fazla ilgilendirmemektedir. İnsanlar daha ziyade toplumsal ve kişisel değer yargılarına bağlılık ölçüleriyle değerlendirilmektedir. Bu yargılardan bazılarını Hz. Peygamberin dile getirmiş olması da İslam Dini'ni benimsemiş olan insanlarda tabîi olarak psikolojik bir

44 Bu hadisler için hadis kitaplarının "kitâbu'l-ilm" adlı bölümlerine bakılabilir.

45 Bu durumun çarpıcı örnekleri ve değerlendirmeleri hakkında yeterli bilgi için bkz: Bünyamin Erul, "Yaşar Nuri Öztürk'ün Kendi Dilinden Hz. Muhammed", *İslâmiyât*, Cilt 6, sayı 2, Nisan-Haziran 2003, s. 161-172; Ayrıca, Kur'an Araştırmaları Grubu'nun "Uydurulan Din ve İndirilen Din" adlı kitabında da aynı paradoksu görmek mümkündür (Mesela bkz: s. 54).

rahatlığa vesile olacağından, toplumdaki huzurlu ve sorunsuz insanların sayısı en aza inmiş olacaktır.

Şu halde hadis tekniği bakımından zayıf kabul edilen hadislerin hiç değilse belli bir kısmının, insanların günlük yaşantısında yani pratik hayatta zaman zaman belirleyici bir fonksiyona sahip olduğunu yok saymanın doğru bir yaklaşım tarzı olmadığını söylemek mümkündür. Aynı şekilde sahih kabul edilen bazı hadislerin de muhteva itibariyle modern dünyada herhangi bir fonksiyon icra etmeyebileceğinin görüldüğünü söylemek mümkündür. Dolayısıyla İslam Dîni'nin kaynaklarını Kurân'a ilaveten sadece, eleştirmeye çalıştığımız fikrin savunucuları tarafından net bir tanımlı da yapılmamış olan, sahih/gerçek hadislerle sınırlayıp, onları dokunulmaz ilkeler manzumesi gibi göstermeye çalışmak, bu dinin tebliğcisinin tolerans ve açılım metodunu devre dışı bırakmak, şeklinde değerlendirilebilir.